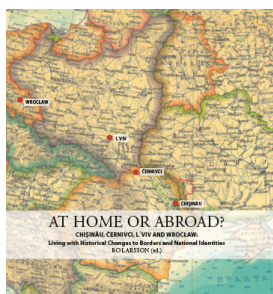

Abajur pentru o bibliotecă

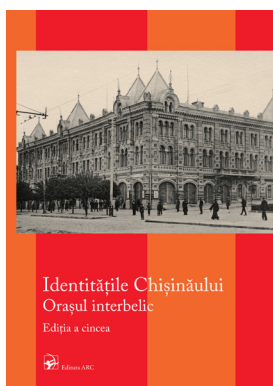
Arhitectul suedez Bo Larsson, fost profesor la Universitatea din Lund, e un cunoscător avizat al Chișinăului, un prieten fidel al orașului și al locuitorilor săi. În anii '70 ai secolului trecut, după absolvirea facultății, întreprinde o călătorie de studii în URSS. I se propunea să viziteze orașe cu o arhitectură impresionantă – Moscova, Leningrad... În mod surprinzător, tânărul arhitect preferă orașe mai mici, de la periferia Uniunii: Odessa, Chișinău, Cernăuți. Cu ajutorul arhitectului Anatolie Gordeev, al regretatului Eugen Bâzgu, Iurie Colesnic ș.a., Bo Larsson cercetează evoluția urbană a capitalei Moldovei, ajungând să o cunoască mai amănunțit decât mulți dintre chișinăuieni. Ne-a vizitat urbea pe parcursul câtorva decenii, implicându-se în proiecte de dezvoltare urbană și de studiere a istoriei orașului. Între anii 2011-2018, coordonează o amplă cercetare a arhitecturii din Chișinău, Cernăuți, Lvov și Wrocław, în relație cu populațiile dispărute din mediul urban. Principalele rezultate ale investigației se regăsesc în culegerea de studii *At Home or Abroad? Chișinău, Černivci, L'viv and Wrocław: Living with Historical Changes to Borders and National Identities* [Acasă ori în străinătate? Chișinău, Cernăuți, Lvov și Wrocław: trăind cu modificările istorice ale frontierelor și identităților naționale] (Riga, Editura Dardedze, 2020, 560 pp.).

Cele patru orașe au în comun un destin istoric zbuciumat. Pe parcursul ultimelor două secole, s-au aflat succesiv în componența câtorva state, cu regimuri politice diferite; au suferit în urma ororilor nazismului și ale comunismului; au făcut parte din lagărul socialist. Aceste procese dramatice au condus la nimicirea ori emigrarea masivă a locuitorilor orașelor, la distrugerea unei părți considerabile din arhitectura urbană. În această ordine de idei, Bo Larsson se întreabă: ce cunosc orașenii de astăzi despre generațiile precedente? În ce măsură clădirile păstrate reflectă societatea și cultura urbană de până la al Doilea Război Mondial? Se regăsește acest patrimoniu arhitectonic în planurile contemporane de dezvoltare urbană? Pentru a afla răspunsuri, a întreprins o cercetare interdisciplinară, comparată, cu participarea mai multor specialiști din

Republica Moldova, Ucraina, Polonia, Suedia, Germania. Dintre autorii de la noi, în volumul de față, au fost incluse doar studiile lui Anatolie Gordeev, Tamara Nesterov și Andrei Vatamaniuc, dedicate proiectelor de amenajare a Chișinăului, în secolele XIX-XX. Una din cele mai consistente și originale secțiuni ale cărții („Viața cotidiană în mediul urban de până la al Doilea Război Mondial”, p. 107-331) e semnată de Bo Larsson. Valorificând publicații de specialitate, materiale de arhivă, amintirile foștilor locuitori și propriile observații, autorul reconstituie aproape exhaustiv topografia centrelor istorice din orașele menționate, în perioada interbelică. Plasează pe hartă clădirile publice și cele private, marcându-le pe cele dispărute. Indică numele fiecărui proprietar de locuință. Doar pentru Chișinău, a alcătuit 24 de hărți ale principalelor străzi și edificiilor aferente! Odată cu schema amplasării clădirilor, reînvie tabloul pestriț al societății timpului. Un spațiu amplu revine comunității evreilor și patrimoniului său construit, din care s-a păstrat doar o parte. Casele particulare, cu o arhitectură modestă, ne atenționează autorul, „au o importanță majoră pentru istoria orașului și pentru viața urbană, creând o ambianță specială” (p. 508). Arhitectura devine astfel o veritabilă cronică ce relatează destinele individuale și colective ale locuitorilor urbei.

Realitățile socio-culturale de până la al Doilea Război Mondial, în cele patru orașe, nu sunt receptate univoc astăzi. Autorul evidențiază mai multe subiecte sensibile care continuă să alimenteze tensiuni în societatea noastră, precum și în celelalte regiuni investigate. Întrebarea „Acasă ori în străinătate?”, din titlul volumului, exprimă dilema pe care o trăiesc mulți orașeni. Unele clădiri, prin istoria, stilul și menirea lor, ne conferă sentimentul că suntem acasă. Ele reflectă convingerile și valorile pe care le împărtășim. Alte construcții ne par străine, aparținând altor etnii, culturi sau chiar unor regimuri de ocupație. Atitudinea noastră față de patrimoniul arhitectonic, unul divers și contradictoriu, reflectă cât de dispuși suntem să ne asumăm propria istorie, în întreaga sa complexitate, să construim o societate pluralistă și incluzivă. Experiența orașelor Cernăuți, Lvov și Wrocław prezintă mai multe paralele cu Chișinăul. Asemeni nouă, locuitorii lor se confruntă cu dileme identitare, au viziuni divergente față de unele construcții, dar au conștientizat importanța patrimoniului arhitectonic pentru viitorul localității. Cartea editată de Bo Larsson e un îndemn către arhitecți, autoritățile publice și toți chișinăuienii de a păstra și a pune în valoare arhitectura urbană, ca mărturie a destinelor generațiilor de până la noi.

Andrei PROHIN

Identitățile Chișinăului (coord. Sergiu Musteață, Alexandru Corduneanu);

Volumul V „Identitățile Chișinăului. Orașul interbelic” (2020) și Volumul VI „Identitățile Chișinăului: orașul subteran” (2020), coordonate de Sergiu Musteață și Alexandru Corduneanu, reprezintă o bogată și complexă dezvoltare a seriei, ce se completează cu materialele conferinței internaționale edițiile 2018 și 2019. Miza proiectului „Identitățile Chișinăului”, demarat în 2011, este susținută și în recente ediții prin „revelarea trecutului ascuns și scoaterea din ascundere a evenimentelor marcante, a personalităților de vază pentru spiritul locului și al epocii prin discursuri de diverse paliere profesionale– istoric, cultural și spațial-urbanistic”.

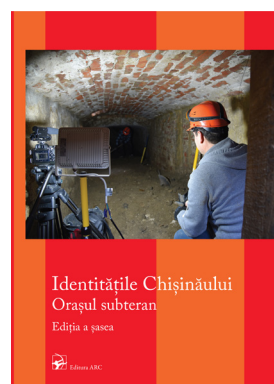
Volumul V conține 28 de studii ale cercetătorilor asidui ai topusului chișinăuian, ce iau în vizorul multiaspectual perioada interbelică cu mișcările politice, cultural-teatrale, dar și generaționist-literare, cu vizunea mitopoetică a vizitatorilor străini și reflectarea vieții orașului și a societății din Chișinău în înscriserile marilor cotidiene din București, istoria construirii clădirilor monumentale, cât și cu manifestările comunităților etnice și religioase. Studiul introductiv, semnat de coordonatori, aduce explicații asupra valențelor sintetice care au fost urmărite în reconsiderarea etapei de renaștere spirituală, socială și economică a urbei și de integrare în aria geografiei culturale românești. Evenimentele social-politice din 1917, care au modificat cursul vieții interne a orașului, dar și a Basarabiei, au fost amplu analizate pentru a descrie procesul, cu documente istorice de arhivă, tumultul mișcărilor revoluționare, demontarea vechiului regim țarist, dar și mișcarea de revendicare a drepturilor naționale ale românilor din Basarabia, soldată cu constituirea Sfatului Țării. Un spațiu considerabil este acordat revelării activității unor personalități notorii care au contribuit la dezvoltarea Chișinăului interbelic: cum ar fi Constantin Stere, care a impulsionat reorientarea spiritului public basarabean spre România alături de patrioții din Sfatul Țării; geograful francez Emmanuel de Martonne, care a realizat un număr impresionat de cercetări geografice ce tratau mediul geografic românesc; rebelul Nicolae Costenco, care a știut să-și asume consecințele mișcării împotriva curentului prin activitatea desfășurată în Chișinăul interbelic în calitate de ziarist, poet și eseist; prof. Constantin N. Tomescu, care se înscrie în pleiada intelectualilor români atât prin activitatea întreprinsă în perioada interbelică în Basarabia, cât

și prin memoriile sale lăsate posterității; arhitectul român Octav Doicescu, care a propus Planul de sistematizare a Chișinăului; compozitorul George Enescu, care a ajutat la dezvoltarea culturii muzicale în Chișinăul interbelic; cântăreața Maria Cebotari, care s-a afirmat splendid în filmul muzical european, plasticianul Alexandru Plămădeală, care a participat la devenirea Școlii de Artă Plastică un centru al vieții artistice din oraș; arhitectul Alexei Șciusev, care a refăcut orașul distrus.

În volumul al VI-lea, coordonatorii s-au concentrat să adune cercetările polivalente ce se încadrează în filonul tematic al patrimoniului subteranelor chișinăuene: „Prin actualul volum dăm curs și promovăm cercetările orașului subteran, acea *terra incognita* a Chișinăului”. Studiile substanțiale științifice, 22 la număr, incluse în volum, analizează istoria, arhitectura și funcționalitatea rețelelor subterane din Chișinău atât prin cercetarea documentelor de arhivă, cât și realizarea unor sondaje arheologice. Culegerea este structurată în patru părți tematice: Chișinăul subteran; Orașul subteran; practici de cercetare și valorificare; Orașul între proiect și realizare; Orașul din catacombele literaturii. Concepția volumului descoperă intenția de a prezenta inițial rezultatele cercetărilor realizate în cadrul proiectului „Istории ascunse ale Republicii Moldova. Subteranul urban și folosirea lui în perioada sovietică”, continuând cu relevarea practicilor de cercetare internațională a orașelor și a istoriei diverselor proiecte de amenajare a Chișinăului și finalizând cu examinarea „orașului ascuns” în viziunea diferitor scriitori, prin intermediul arheologiei literare.

Ludmila ȘIMANSCHI

Pentru arhitecții specializați pe „castelologie” (de la *castellum* – castel, știința care studiază castele, cetăți, în genere arhitectura fortificată medievală) monografia doamnei Mariana Șlapac *Castelologia comparată. Arhitectura de apărare a Țării Moldovei între Occident și Orient* (Edirura Arc, 2020) se deschide în cele mai mici detalii care fac ansamblul valoros și inovativ pe un anumit segment al cunoștințelor acumulate până în prezent. Potrivit lui Dominique Raynaud, arhitect, istoric în domeniul științei și tehnicii, doctor habilitat de la Universitatea Grenoble-Alpes, Grenoble (Franța), prefațatorul cărții, studiul conduce pe două linii paralele: „prezentarea rezultatelor unor investigații aprofundate asupra surselor și modelelor arhitecturale care stau la originea arhitecturii defensive din Țara Moldovei și testarea procede-

elor ce permit fondarea unei noi specialități: castelologia comparată”. Acest din urmă demers, adică cel în favoarea castelologiei comparate, a avut mult de câștigat ca disciplină nouă, constituind atât o cercetare de performanță, cât și o introducere complexă pentru orice interesat.

Rigorile cercetării sunt respectate cu acuratețea unui savant cu experiență îndelungată; înainte să se aprofundeze în analizele propriu-zise ale arhitecturii defensive din Țara Moldovei, autoarea prezintă atât „Metoda comparativ-istorică și disciplinele comparate”, cât și știința nemijlocit a „Castelologiei”, cu întreg protocolul de definiții, obiective, concepte principale, metodologie și literatură la temă. Preluând metoda probată de atâtea alte discipline, castelologia își extinde aria de competențe. La general, cercetătoarea descrie cele trei funcții ale castelului medieval – funcția defensivă, funcția rezidențială și funcția simbolică – din perspectiva comparativă. Analiza unui volum enorm de informații despre castele din întreaga lume se conformează regulilor acestei teorii: se identifică *numitorul comun, dominantele, elementele focalizatoare* ale arhitecturii castelologice. Limbajul studiului operează categorii precum *sursele, influențele, paralelisme istorice, tradițiile, școlile, arhetip-prototip-tip exemplar-tipologizare* etc. Felul acesta de a vedea lucrurile apropie castele și cetăți din diferite țări și continente edificate în secole diferite. De pildă, castelele din țările Baltice, din Kaunas, Trakai, Medininkai se aseamănă cu cele din Lubin, Marienburg, Ivangorod și Suceava; Cetatea Brăilei, cetatea Baba Vida din Vidin (Bulgaria) – cu cetatea din Šabac (Serbia). Apropierile se datorează influențelor – directe, indirecte, active, pasive, spontane, deliberate –, școlilor, curențelor, stilurilor și individualităților creatoare. Similitudinile aranjează cetățile și bastioanele în serii, familii și grupuri. După stilul dominant, de exemplu, există castele gotice, renașcentiste, romantice. Dar nu toate asemănările țin de împrumuturi, unele sunt dictate de structura umană pe care arhitectul o transferă construcției. Mai exact, orice clădire, chiar și cea militară, „este un corp” (Alberti), are „gât sau gorjă”, „față”, „ureche sau oreleon”, „denticuli” (de la dinte), „oculus” (de la ochi); în timpurile de altădată parametrii ei erau măsurați în „cot, palmă, picior”. Construcțiile defensive au fost înzestrate cu nume (masculine – turnul lui Alexandru, sau feminine – turnul Marinkăi, romantice – Turnul Fecioarei, sau înspăimântătoare – Turnul Torturilor) și calități umane (Turnul Lacrimilor), având ocupații și naționalitate, grade militare și rang boieresc etc. Astfel că cercetarea castelologică trebuie să inter-

aționeze cu antropologia, dar și cu alte discipline conexe care relevă dimensiunea ființei umane: hermeneutica, semiotica, fenomenologia, filologia, etnologia. Această lume a castelelor și cetăților medievale este una plină de reprezentări, semne simboluri, sugestii, pictograme, sculpturi, basoreliefuri, obiecte apotropaice, graffiti, forme etc. care trebuie încă descoperite în adevărul și frumusețea lor profundă. Arhetipologia se va preocupa de arhetipurile importante (antice, romane în mare parte și medievale: bizantine, arabe, armene, carolingiene și normande, ale cruciaților din Țara Sfântă) care au dictat configurațiile arhitecturale ale construcțiilor defensive de-a lungul secolelor.

Pentru a numi modelele preluate de arhitectura militară medievală a Țării Moldovei, Mariana Șlapac analizează judicios cele mai importante din întreaga lume, începând cu modelul „castel+donjon”, castelul „de tip castral”, „constantinopolitan”, „reședință fortificată orientală”, cu „plan circular, poligonal sau poliglobat”. Acestea sunt suprapuse pe „corpul” cetăților din Țara Moldovei: Țețina, Hotin, de Scaun din Suceava, Chilia, Cetatea Albă, Șcheia, Neamț, Bender, Tatarbunar, Roman, Orheiul vechi și Soroca. Treptat, se relevă faptul că arhitectii cetăților moldave au fost la curent și au preluat modele atât din arealul european, cât și din cel oriental.

Ceea ce trebuie menționat, dincolo de vasta informație relevantă pentru specialiști, spectaculoasă pentru cercetătorii altor discipline și simpli cititori, este bogăția ilustrațiilor – fotografii și scheme – care dau cărții o mare valoare. Colecția de fotografii cu castele, turnuri, cetăți, bastioane etc. este admirabilă. Sunt multe de spus și despre belșugul de termeni tehnici și estetici denumind varietatea de elemente ale fortificațiilor. Monografia doamnei Mariana Șlapac este una monumentală în sens clasic, fiind totodată deschisă spre discursul actual al studiilor culturale. Asemenea cărți se întâmplă să apară destul de rar în comunitatea noastră academică, autoarea meritând toate onorurile.

Monografia semnată de Tudor Stăvilă, *Artele frumoase din Basarabia în secolul al XX-lea* (Editura Arc, 2019), nu are un echivalent atât ca temă de cercetare (în sensul geografic al spațiului reflectat), cât, mai ales ca eșafodaj documentar. Numărul de arhive care i-au furnizat cercetătorului documente este copleșitor, conferind studiului cel mai înalt grad de credibilitate și rigoare enciclopedică. Spațiu la interferența culturilor, limbilor și ideologiilor, inclusiv din cauza granițelor statale fluctuante,

Basarabia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la sfârșitul perioadei interbelice (segmentul de timp reflectat de acest volum) a constituit un mediu perfect pentru formarea armonioasă a artiștilor plastici născuți aici, care au avut posibilitate să se instruiască în cele mai de forță instituții ale momentului – rusești și occidentale – și să producă valori de nivel universal. Volumul se alcătuieste din mici portrete ale artiștilor plastici, gravitând în jurul a câtorva orașe-centre culturale unde s-au format și au activat aceștia: Sankt Petersburg, Moscova, Odessa, Paris, București, Iași, Bruxelles, Amsterdam, München, orașe din Canada și SUA și, desigur, Chișinău. Numele, mai mult sau mai puțin cunoscute, ale artiștilor plastici născuți în spațiul dintre Nistru și Prut alcătuiesc o galerie impresionantă care dă seama de volumul și valoarea artistică a patrimoniului național de aici. Merită să le trecem numele celor instruiți în Academia Imperială de Arte din Sankt Petersburg – Terinte Zubcu, Nicolai Gumalic, Rodion Toma și Policarp Railean, Eugenia Meleşevschi, Auguste Baillayre, Lidia Arionescu, Ion Croitoru – sau ale celor formați în ambianța artistică a Bucureștiului – Auguste și Tania Baillayre, gravorul Gheorghe Ceglakoff, scenograful Theodor Kiriakoff, Victor Fiodoroff și Elena Barlo –, precum și în mediile artistice și academice ale Parisului – Numa Patlagean, Isaac Antcher, Grégoire Michonze, Joseph Bronstein, Zelman Otchakovsky, Lydia Luzanovsky, Olga Olby, Antoine Irisse, Moisey Kogan și Dina Vierny. Unii ca Samson Flexor (Brazilia), Irina Szandrovsky, Sacha Moldovan, Boris Anisfeld, Adolf Milman (SUA), Tatiana Sienkiewicz-Bulavițchi (Canada) au ajuns departe în lume, luând cu ei ceva din ființa locului unde s-au născut.

Fiecare portret oferă informații despre o mare diversitate de aspecte, tinzând către exhaustivitate și oferind documentele probatoare din arhive, referitoare la activitatea profesională a protagonistului: date biografice, instituțiile în care a studiat, mediile artistice, maestrul, pedagogii și modelele urmate, lista lucrărilor importante cu datele de rigoare (denumirea, anul și locul executării, comanditari, păreri critice cu care autorul polemizează uneori etc.), expozițiile desfășurate, reflectarea personajului în presa vremii, monografiile critice dedicate creației acestora, imaginea celor mai importante lucrări, fotografii cu familia și prietenii, cu documente din arhive etc. Aceste minimonografii pot satisface și pe cei cărora le place să urmărească destine excepționale din Basarabia, oameni aflați la cumpăna între a rămâne acasă și a pleca în străinătate, a alege arta angajată sau a pleda pentru cea de valoare.

Odată fixat obiectivul pe ceea ce se întâmplă în Basarabia, la Chișinău în fond, se încadrează perfect un tablou al preocupărilor și stilurilor care au configurat arta plastică modernă din acest spațiu. Dacă a doua jumătate a secolului al XIX-lea, scena este ocupată de creația „peredvijnicilor” (itineranți) ruși și ucraineni, apoi la începutul secolului al XX-lea, creația de la Chișinău stă sub influența curentelor estetice (postimpresionism, *Art Nouveau*, expresionism) emanând de la Paris și din alte capitalele europene, unde pictorii basarabeni s-au format. Această impresionantă hartă a legăturilor și influențelor artiștilor plastici, cartografiată pentru prima dată de domnul profesor, doctor habilitat Tudor Stavilă, s-a îngustat cu mult în perioada sovietică, din cauza aderării majorității artiștilor rămași acasă la „realismul socialist”. Și acest lucru este cu mult mai vizibil după lectura acestui volum necesar.

Romanul scriitorului canadian de limbă engleză născut în Sri Lanka, Michael Ondaatje, *Lumina de veghe* (traducere de Ariadna Ponta, Polirom, 2019) este unul perfect pentru cititorii care se implică doar în lecturile în stare să le asigure atât provocările subiectului inedit, cât și plăcerile intelectuale de descoperire a tehnicilor narrative; și numai în condițiile în care textului nu-i lipsesc nici complexitatea reflecțiilor existențiale personale, nici vocabularul care să le exprime în cele mai subtile nuanțe. Acțiunea romanului lui Ondaatje începe în 1945, în timpul războiului, la Londra. Doi adolescenți, Nathaniel, de 14 ani, și sora lui cu doi ani mai mare, Rachel, sunt lăsați de părinții lor în grija a doi bărbați străni, ei plecând pentru un an în Singapore cu misiune de serviciu. Tata îi părăsește la începutul verii, mama urmează să mai stea cu ei întreaga vară. După un îndelungat spectacol de pregătire a cufărului de călătorie, mama dispare subit, fără să-și pună la curent copiii. Indivizii pe post de tutore nu le creează starea de siguranță. Peste un timp, adolescenții descoperă, în subsolul casei lor, cufărul mamei cu tot cu hainele frumos așezate. Uluiți și înfricoșați de imprezibilul situației în care s-au pomenit, adolescenții par să dezvolte complexe periculoase pentru fiziologia lor. Toate acestea sunt narate de Nathaniel. Faptul că nu ne este prea clar ce vârstă are personajul când ne evocă întâmplările învăluite în ceața trecutului, aceasta (vârsta) cu tot cu orizontul ei specific de înțelegere se mărește, parcă, odată cu înaintarea în lectură, face parte din strategiile narrative demne de admirația celor mai pretențioși cititori. Abia în partea a doua a romanului aflăm că naratorul are 28 de ani, este

angajat ca arhivar la serviciul de informații al guvernului britanic și că e obsedat să clarifice lucrurile legate de părinții săi și, mai ales să adune fragmentele de viață ale mamei despre care nu știe aproape nimic și pe care o crede implicată într-o activitate de spionaj. Nu e cătuși de puțin important pentru el să afle care erau motivele mamei atunci când a decis să-i abandoneze într-un context atât de periculos. Funcția de narator a lui Nathaniel se întrerupe brusc în partea a treia, fiind preluată pe rând de alte câteva personaje vizate anterior. S-ar părea că mama, intervenind la persoana I, va dezlega dilema tânărului, acest lucru nu se întâmplă însă. Câteva sugestii se aleg totuși din depoziția mamei.

Nu doar trama polițistă este ceea ce menține ritmul lecturii, ci și cele două dramatice povești de dragoste nerealizată, care se încrucișează în interiorul aceleași familii. Scriitorul zugrăvește cu o măiestrie de vrăjitor câteva universuri, dintre care cel urban al Londrei, combinând elemente de horror și romantism, se arată pe de-a dreptul fascinant. Episoadele cu aventurile adolescentului călătorind în susul și în josul Tamisei pe timp de noapte și ceață, pe o barjă plină de câini, alături de un personaj pe care îl bănuiește implicat în rețeaua interlopilor, dar de la care învață prețioase deprinderi de supraviețuire în situații complicate, sunt, se poate spune, argumentele cele mai tari în ideea că romanul nu trebuie în niciun caz ignorat.

Aliona GRATI

Volumul *Arhivele memoriei: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Socialistă Moldovenească. Memorii. Documente. Studii de caz. Vol. 3, Tom 3: cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova*, coordonat de Ion Valer Xenofontov (Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2019) reprezintă cea mai recentă apariție editorială din colecția „Arhivele Memoriei”, publicată în cadrul Programului de stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940–1941, 1944–1953”, al cărui director este Anatol Petrencu, prof. univ., dr. hab. Volumul conține trei capitole care cuprind 18 mărturii ale supraviețuitorilor deportărilor din regiunea de sud a Republicii Moldova, preponderent din raionul Ștefan-Vodă. Din aceste mărturii, 12 aparțin femeilor și 6 bărbaților și doar un singur caz se înscrie în primul val de deportări (1941), restul se referă la cel de-al doilea val, din

6-7 iulie 1949. În „Notă asupra ediției”, dr. hab. Constantin Manolache și dr. Ion Valer Xenofontov prezintă obiectivele lucrării, importanța și specificul istoriografic, organizațiile și persoanele care au colaborat la scrierea acesteia, dar și importanța socială a lucrării.

Studiul introductiv este intitulat „Revizuirea memoriei. O altfel de abordare a deportărilor din RSS Moldovenească”. Autorii acestuia, dr. Lidia Prisac și Ion Valer Xenofontov, încearcă o revizuire metodologică a cercetării deportărilor din RSS Moldovenească prin intermediul interviurilor de tip *povestea vieții*, care permit transformarea omului din simple date statistice în persoane vii cu emoții, trăiri, amintiri, bucurii și suferințe. Sunt prezentate momente esențiale ale deportării din 1949 care au fost cel mai des și cel mai emoțional rememorate de către supraviețuitori. Capitolul I, „Memorii, interviuri, studii de caz”, conține mărturiile celor 16 supraviețuitori, fiecare relatare fiind intitulată cu o expresie extrasă din interviu, care, în viziunea editorului, reflectă cel mai bine anumite aspecte ale poveștii de viață relatate. Fiecare mărturie începe cu o notă introductivă și un studiu de caz care ne fac cunoscute eroul povestirii, familia acestuia, liniile de subiect ce vor fi abordate, istoria pe scurt a deportării sale și câteva momente legate de desfășurarea interviului. Capitolul II, „Istoria în monogramele memoriilor”, prezintă recente apariții editoriale ale istoriografiei crimelor regimului comunist din RSSM. Ion Valer Xenofontov trece în revistă lucrări valoroase referitoare la studiul clerului ortodox din RSSM, Elena Prus, prof. univ., dr. hab., analizează lucrarea autobiografică „20 de ani în Siberia. Amintiri din viață” scrisă de Anița Nandriș-Cudla. Capitolul trei, „Deportările în spații ale comemorării: secvențe foto”, conține poze realizate de Ion Valer Xenofontov cu referire la subiectul lucrării date.

Întreaga colecție „Arhivele Memoriei” și, în particular, vol. 3, tom. 3, reprezintă o valoroasă reuniune de mărturii ale supraviețuitorilor atrocităților regimului totalitar comunist din RSSM și a fost rezultatul unei munci migăloase și complexe a mai multor cercetători din Republica Moldova. Drept rezultat, avem o contribuție importantă la păstrarea memoriei victimelor acestui regim odios, o radiografie a rănilor suferite de poporul nostru și o dovadă a capacității lui regenerative.

Constantin TCACI